

Dr. M. Verduin, Zeist

Een bijbelstudie

Johannes 20: 30 – 31 / 21: 24 – 25

De evangelist Johannes schrijft dat hij lang niet alles wat Jezus heeft gesproken en gedaan, te boek gesteld heeft. Wat ik wél heb opgeschreven, zegt hij, dient een bepaald doel: "... dat u gelooft dat Jezus is de Christus, de Zoon van God, en opdat u, gelovende, het (eeuwige) leven hebt in zijn Naam." In het voorgaande haalde Johannes meer dan eens de woorden van Jezus aan: "Wie in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven."

Hoe kom ik aan het geloof? Dat deelt de Here uit door middel van zijn getuigen. Johannes is zo'n getuige. Na alles wat hij aan het papier heeft toevertrouwd, komt hij tot een afronding en zegt: "Dit is [ik ben] de discipel die van deze dingen getuigt en die deze dingen geschreven heeft." Met andere woorden: de schrijver is de getuige. Al schrijvend, getuigt hij! Letterlijk: "... die van deze dingen *getuigende is*."

Dus, terwijl wij dit lezen (horen), getuigt Johannes ook nú van zijn Heiland. Hij spreekt, nadat hij reeds lang is gestorven. Zo 'blijft' hij, totdat Jezus komt! (21: 23).

Centraal in het getuigenis klinkt het woord van Jezus zelf: "Zo lief heeft God de wereld gehad ..." (3: 16). 'Wereld' – *kosmos* – komt dikwijls voor in dit Evangelie. Ook in de allerlaatste regel. Hierbij moeten wij niet zozeer denken aan de onmetelijke ruimte van het heelal (de kosmos), als wel aan de *mensen*-wereld. "Zo lief heeft God *mensen* (u, jou) gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft ..." "Het Licht der wereld" verlicht *mensen* (1: 9). Maar "de wereld heeft Hem niet gekend" (1: 10). In de strijd met de vorst der duisternis, 'de overste der wereld', lijkt het Licht voorgoed te doven aan het kruis en in het graf. Maar het is Pasen geworden. Christus is opgestaan! Het Licht overwint!

Wanneer Johannes heeft verteld van het Woord dat vlees geworden is, heeft getuigd van Christus' wonderen, zijn lijden, zijn kruisdood, de graflegging en de opstanding, de openbaring aan Maria en de discipelen; nadat geklonken heeft: "Ik vaar op tot Mijn Vader en uw Vader ..." en dat de leerlingen de Heilige Geest ontvangen met de opdracht: "Gelijk de Vader Mij gezonden heeft, zend Ik ook u" ... "Volg Mij!", gaat de evangelist een punt zetten. Tot tweemaal toe geeft hij aan dat er veel méér te schrijven zou zijn. Dat doet hij echter niet en legt zijn pen neer. Het is genoeg. Meer is niet nodig. Meer zal ook niet baten, niet helpen wat het doel van het schrijven betreft (zie boven). Wat er nu zwart op wit staat, is namelijk ruimschoots voldoende om tot *geloof* te komen.

De laatste woorden van het Evangelie naar Johannes komen hier op neer: Wanneer u mijn boek van A – Z doorleest en in u opneemt wat ik u van Jezus Christus heb getuigd, en u reageert hierop met *ongeloof*, zult u

Inhoud

Meditatie	73
Het christelijk geloof en de politiek (VII) Dr. H. Klink, Hoornaar	74
De ketterij van de orthodoxie (I) Dr. P. de Vries, Waarder	77
Klassiek Licht (IX) H. Bavinck, "Gereformeerde Katholiciteit" (I) Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet	78
28 mei 2011: de jaarlijkse conferentie	80

Woord van Søren Kierkegaard (1813 - 1855)

Niet te ontkennen valt, dat het Koninkrijk Gods slechts gezocht kan worden wanneer het eerst gezocht wordt; hij, die het Koninkrijk Gods niet eerst zoekt, zoekt het helemaal niet.

– wanneer ik alles wat niét is geschreven, er aan zou toevoegen – ook dán niet geloven. Anders gezegd: Als je niet gelooft wat ik heb geschreven, helpt er niets aan, ook geen uitbreiding van de tekst tot een veel dikker boek. Dan zou ‘de wereld’ de geschreven boeken niet (kunnen) bevatten.

Het Boek leest hier: “... dan zou de wereld misschien wel te klein zijn voor al die boeken.” De *NBV* en de *Naardense Bijbel* gaan in dezelfde richting met erop te wijzen dat er ‘niet genoeg ruimte’ zal zijn voor alle gegevens die worden toegevoegd. Al is de kosmos nog zo uitgebreid, zelfs het onmetelijke heelal zal die enorme bibliotheek niet kunnen bergen. Als je dat dan ook nog allemaal moet lezen ...

Mogelijk is in onze eeuw het probleem van het ruimtetekort uit de wereld. Met de computerschijven en de megabytes is Johannes’ overdrijving achterhaald. Zo zie je maar: de Bijbeltekst is tijdgebonden!

U voelt wel aan dat dit niet aan de orde kan zijn. Wij zouden immers bij het woord ‘wereld’ niet aan ‘ruimte’ denken, maar aan ‘mensen’. En dan zoals Johannes erover schrijft: mensen in hun verzet tegen God, onder de heerschappij van ‘de overste van deze wereld’.

Nu krijgt het woord van Jezus nog meer diepgang: “Zo lief heeft God de wereld gehad ...”, namelijk zijn vijanden, u en jou en mij. De Vader zendt de Zoon, Jezus de Christus (20: 31). Wat zou u meer willen horen dan dat God van u houdt, dat het Woord vlees wordt (1: 14), om aan een kruis voor uw schuld te sterven en te boeten, om voor u ‘de Opstanding en het Leven’ te zijn dwars door de dood heen, de Goede

Herder, het Lam Gods, de ware Wijnstok, de Weg en de Waarheid, het Brood des levens? Zo mogen wij het getuigenis van de evangelist samenvatten. Voor wie gelooft, is het genoeg om behouden te zijn.

En wie niet gelooft en zegt: Je moet me nog méér vertellen? Die ligt onder het oordeel van wat Johannes tenslotte schrijft: Al wordt er ik weet niet wat aan het reeds geschrevene toegevoegd, ‘de wereld’ zal het niet bevatten! Luther vertaalt – in navolging van Origenes en Augustinus – ‘fassen’, in de zin van ‘geloven’, ‘in zich opnemen’. De Statenvertalers, die doorgaans weinig krediet hebben voor de vertaling van Luther, volgen de Reformator echter in onze tekst. In de eerste editie van de Statenbijbel lezen we dan ook: “... de wereld zal het niet *vatten*.” Dat slaat op dezelfde houding als in Johannes 1: De duisternis heeft het Licht niet begrepen, niet gevat, niet gekend (1: 10), niet aangenomen (1: 11). Dit is niet een kwestie van een te laag IQ, maar van ongelof, van afkeer. “Mijn woord krijgt in u geen plaats”, zegt Jezus (8: 37). Hier staat tegenover: “Wie Mij liefheeft, zal Mijn woord bewaren” (14: 23), die zal ‘Amen’ zeggen.

Zo besluit ook Johannes zijn getuigenis van Hem die ‘de Amen’ is. Wij mogen hem daarin volgen. Niet omdat wij nu begrijpen het geheim waarvan de evangelist getuigt. Samen met alle heiligen aanbidden wij Jezus de Christus en wij beseffen dat wij de diepte, de hoogte en de breedte van Gods liefde niet kunnen peilen.

Ondertussen zijn wij tevreden met en hebben wij genoeg aan wat er *geschreven* staat!

Het christelijk geloof en de politiek (VII)

In onze vorige bijdrage hebben we gezien hoe de profeet Jesaja (die vanaf ongeveer 750 tot 700 voor Chr. als profeet optrad) koning Achaz te verstaan gaf dat de Here God, als het erom ging dat het heil van Israël bewerkt zou worden, niet gebonden was aan de ongebroke voortzetting van de David-dynastie. Het moest de koning te denken geven dat een vrouw in Jeruzalem haar zoon zou roepen met de naam ‘Immanuël’ (Jes.7:14).

Deze naam herinnerde de koning aan zijn opdracht: door zijn regering zou het volk moeten merken dat God nabij was. Het feit dat een vrouw haar zoon bij die naam riep, moest voor hem een teken zijn: God kan, ondanks zijn belofte die Hij aan David deed, langs een heel andere weg zijn doel bereiken, dan de koning gemakshalve denkt.

Martin Buber vermoedt dat de profeet in kleine kring een voortzetting heeft gegeven aan deze profetie: “Uit de afgehouden tronk van Isai zal een rijsje voortkomen” (Jes. 11:1), een redder, “op wie de Geest des HEREN rust.” Hij is begiftigd met “de Geest van wijsheid en verstand, van raad en van sterkte.” M.a.w.: God houdt vast aan zijn belofte, maar door het oordeel heen en op een wonderlijke, niet na te rekenen manier! De trotse stam van David wordt omgehouden en daarna zal door Gods initiatief het heil uiteindelijk toch bewerkt worden.

Het Davidische koningshuis en de latere geschiedenis van Israël

De woorden van Jesaja kregen een diepe betekenis in de tijd van de ballingschap en daarna. Door toedoen

van de Babyloniërs werd in 587 voor Chr. de stad van David inderdaad gewelddadig afgehouwen: Jeruzalem werd verwoest. Niemand heeft het ingrijpende van deze gebeurtenis fraaier voor ogen gesteld dan Rembrandt in zijn schilderij van de profeet Jeremia. Klagend wordt hij afgebeeld, met op de achtergrond de brandende koningsstad. In het vage schijnsel van het licht dat de brand verspreidt, ziet men koning Zedekia gebonden meegevoerd worden naar het verre Babel.

Die slag is het Davidische koningshuis niet meer te boven gekomen. Want ook na de ballingschap heeft het de status die het had nooit weer teruggekregen, al was er even een flikkering van hoop toen bij de terugkeer van de ballingen ten tijde van de Perzische overheersing het er even op leek dat Zerubabel als stadhouder de leiding zou krijgen van het herbouwde Jeruzalem (520). Na hem lijkt het Davidische koningshuis als in het niet op te gaan. Men hoort er niet meer van, ook niet uit de tijd dat de Perzen door Alexander de Grote (330 voor Chr.) onder de voet werden gelopen en uit de tijd daarna, toen Jeruzalem door de Ptolemeëën (de Griekse koningen in Egypte) en naderhand door de Seleuciden (de Griekse koningen in het noorden), respectievelijk vanuit Alexandrië (323 - 198 voor Chr.) en vanuit Antiochië (198 tot 165 voor Chr.) overheerst werd.

Het is wellicht goed om op dit punt aangekomen heel kort te wijzen op de aard van dit Griekse koningschap. Zowel de Ptolemeïsche als de Seleucidische dynastie was de bevolking van deze immense rijken, die waren voortgekomen uit het rijk van Alexander de Grote, opgedrongen. Van een verankering in de traditie en in de historie was geen sprake. De koningen hielden hun dynastie in stand, ondermeer door militair overwicht (de overwinningen van Alexander waren zo definitief dat dit lange tijd betrekkelijk weinig moeite kostte) waarbij ze gebruik maakten van omvangrijke huurotroepen. Naast het militaire was het culturele overwicht van grote betekenis. De luister van Griekenland (de vorsende Griekse geest) was zo groot, dat men zich zo goed en zo kwaad als het ging schikte naar de nieuwe machthebbers. Ook in Jeruzalem had men geen keus, dan zich aan te passen. Nu was men in deze stad gewend aan vreemde overheersing. Sinds 538 voor Christus (dus ruim 200 jaar) was men geïncorporeerd in het Perzische Rijk!

Een turbulente tijd – van 200 tot 165 voor Chr.

In de eeuwen na de ballingschap werd Jeruzalem een betrekkelijke zelfstandigheid gegund. Het waren de priesters en vooral de hogepriester bij wie de leiding van het volk berustte. Na de veroveringen van Alexan-

der veranderde daar weinig aan. Natuurlijk moest men, zoals in de tijd van de Perzische overheersing het geval was, belasting afdragen – eerst aan Alexandrië, na de slag bij Paneas (198 voor Chr.) aan de Seleuciden in Antiochië.

Aanvankelijk werd deze regimewisseling door velen in Jeruzalem met gejuich begroet – wellicht zouden de belastingen minder drukkend zijn. De juichstemming sloeg al snel om, zeker toen mede door toedoen van gehelleniseerde Joden, Antiochus IV Epiphanes iets deed dat volstrekt haaks stond op het beleid dat tot dan toe door zowel de Perzen als de Ptolemeëën en de Seleuciden gevolgd was: met geweld probeerde hij Jeruzalem te helleniseren. Hij maakte een eind aan de traditionele godsdienst van een volk. Hij beroorde de tempel om er naderhand heidense offers te brengen (168 voor Chr.)! Veel is er geschreven over de motivatie van Antiochus IV en de betrokkenheid van sommige Joodse leiders bij zijn actie. Het meest instructief zijn nog steeds de boeken van de grote geleerde Elias Bickermann.

Het brute optreden van Antiochus lokte een gewelddadige tegenreactie uit. Judas Maccabeüs en zijn zonen grepen naar de wapens en wisten een ware opstand te ontketenen, die uitliep op een grote overwinning op de Seleucidische legers. Jeruzalem werd ontzet, de tempel werd weer ingewijd (165 voor Chr.). Hele delen van Palestina werden veroverd, zodat het gebied dat onder hun regering viel uiteindelijk weer min of meer de grootte kreeg die het had ten tijde van de koningen. Ook Galilea werd aan de stadsstaat Jeruzalem toegevoegd.

De nakomelingen van de Maccabeeën (Hasmoneëën) hebben geregeerd tot ongeveer 50 voor Chr. toe.

In deze turbulente tijd bloeit de religieuze literatuur in Israël opnieuw op. Het is de tijd dat het boek Daniël zijn definitieve vorm krijgt. Meerdere 'apocriefe boeken' worden in deze tijd geschreven, ondermeer de *Wijsheid van Jezus Sirach* (van 200 tot 175 voor Chr.). Het is een tijd van schifting waarin ondermeer de Qumrangemeenschap ontstaat. In Alexandrië worden al een tijd lang de boeken die later het OT vormen in het Grieks vertaald – een gebeurtenis die verstrekkende gevolgen heeft. Ook *Jezus Sirach* wordt er in het Grieks vertaald, door een kleinzoon van de wijsheidsleraar.

Uit deze literatuur kan afgeleid worden hoe in sommige kringen gedacht werd over het koninkrijk van God en de beloften aangaande het Davidische huis. Ik wil in dit en in het volgende artikel vooral enige aan-

dacht geven aan het boek *Jezus Sirach* (geschreven rond 200 voor Chr.), de *Wijsheden van Salomo* (rond 30 voor Chr.) en de zogenaamde *Psalmen van Salomo* (rond 50 voor Chr.).

Jezus Sirach en het koningschap

De schrijver naar wie het boek *Jezus Sirach* genoemd is, woonde in Jeruzalem. In zekere zin was hij een wereldburger (kosmopoliet), iets dat men in de hogere kringen als een ideaal zag. Hij liet er zich op voorstaan dat hij veel gereisd had en in aanraking was gekomen met de wijsheid van de toenmalige wereld. Deze had hij verwerkt vanuit de optiek van de traditie van Israël. Jezus Sirach (althans zijn kleinzoon, die het werk vertaalde in het Grieks) kende al de driedeling van Gods openbaring aan Israël in *wet, profeten en geschriften*. In het licht daarvan wilde hij de bevolking van Jeruzalem onderwijzen.

Hij grijpt daarbij dus terug op de geschiedenis van Israël en natuurlijk komen in een terugblik die hij geeft op die geschiedenis David en Salomo ter sprake. Hij roemt hen, maar opvallend is dat hij niet over hen uitwijdt. Men kan eruit afleiden, dat ze geen bijzondere betekenis voor hem hebben en dat de messiaanse belofte voor hem voor wat betreft een eventueel davidisch koningschap nauwelijks een rol speelt. Hij knoopt vooral aan bij de wijsheidstraditie van Israël en de wijsheidsliteratuur van zijn dagen.

Het merkwaardige daarbij is dat het de wijsheid is, die aspecten aanneemt die horen bij het koningschap, of zoals een groot kenner van Jezus Sirach, Friedrich von Reiterer, in een fraai artikel schrijft: "De wijsheid neemt de rol over van draagster van de hoop voor de toekomst." Voor Jezus Sirach is het zo dat de wijsheid op een troon zetelt en regeringswerkzaamheden waarneemt. Zij presideert over de wereld en is universeel

aanwezig. De volkeren zijn haar bezit, ze heeft van God op de Sion een vaste plaats aangewezen gekregen (zoals dat in Psalm 132 van David staat) en regeert vandaaruit (Sirach 24: 10b). In Jeruzalem lag haar volmacht om te regeren (Sirach 24: 11b). In deze stad vond ze rust. Von Reiterer becommentariëert: "In een voor grootmachten strategisch en economisch belangrijk gebied waren oorlogen te verwachten. Om die reden werd de (eenvoudige) hoop op rust tot een groot ideaal (vgl. 2 Sam. 7: 11, 1 Kron. 23: 25). Onder de voorwaarde dat God zich tot Israël wendt, kan het rekenen op rust. Om deze reden tekent Jezus Sirach aan, als het over Salomo gaat: 'Salomo was koning in Israël in vredige dagen. God gaf hem rust rondom.'"

Jezus Sirach zegt nog meer over de wijsheid: ze is er van voor de schepping, ze is preëxistent. Al met al is de wijsheid in Jezus Sirach, zo concludeert Von Reiterer, geen koninklijke verschijning, maar wel wordt haar grootheid bezongen in bewoordingen die ook aan het koningschap ontleend zijn. Van grote betekenis is, dat de wijsheid altijd bij God is en dat ze een gave van God is. Ze is te vinden op de Sion en in de wetten van Israël en het is door haar dat men ook in het praktische leven van alle dag verantwoordelijkheid kan dragen. De wijsheidsleraars (en niet zozeer de priesters) zijn degenen die de wijsheid doorgeven. Zij doen dat door te onderwijzen, te argumenteren en te overtuigen en in mo(c (-)Tj-0.036 en door te onder-40(Siraach wer over,t varndomondoedige de. overva]TJT[(wettenetes aange van),ld en i. Me amhijn.,tzoew haar grootzn di tot loved Hijbij ddkeren zijnwijj is d het praantu daion hap k zo t.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdag om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 24,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

De ketterij van de orthodoxie (I)

Inleiding

Ik kan mij goed voorstellen dat de lezer zich afvraagt wat de bedoeling is van de titel van deze bijdrage. Orthodoxie staat toch voor rechtzinnigheid of, nog beter, voor het toebrengen van de rechte lof aan God?! Hoe kan dan over de ketterij van de orthodoxie worden gesproken? De achtergrond is een studie van de Duitse nieuwtestamenticus Walter Bauer die in 1934 verscheen met de titel *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im Ältesten Christentum*. Walter Bauer is vooral bekend door zijn nog altijd zeer waardevolle woordenboek van het nieuwtestamentische Grieks. In de genoemde studie blijkt echter dat wij Bauer bepaald niet als een vriend en belijder van het klassieke christelijk geloof kunnen zien. Hij stelt dat ketterse visies aan de orthodoxie voorafgingen. Volgens hem representeert de orthodoxie slechts de zienswijze van de kerkelijke hiërarchie; een zienswijze die zij tenslotte aan de gehele kerk wist op te leggen. Daarin had Rome volgens Bauer een belangrijk aandeel. Vooral de laatste jaren is de belangstelling voor deze zienswijze springlevend. Dat is niet te verklaren uit de wetenschappelijke houdbaarheid ervan. Wat is dan wel het geval?

Argumenten tegen de these van Bauer

Tegen de visie van Bauer zijn zeer zwaarwegende bezwaren aan te voeren. Bronnen buiten het Nieuwe Testament die een afwijkende versie van het christelijk geloof vertolken, dateren allen uit de tweede eeuw. Heel concreet moet aan gnostische geschriften worden gedacht. Een groot deel van deze geschriften is pas na de publicatie van de studie van Bauer bekend geworden door de vondst in 1945 van Nag Hammadi-geschriften. Deze vondst heeft aan zijn these een nieuwe impuls gegeven maar die niet bevestigd. Gnostische groeperingen hadden een elitair karakter en zijn te verstaan als een reactie op de reeds bestaande orthodoxe vorm van het christelijk geloof. In tegenstelling tot het Nieuwe Testament is er geen positieve waardering voor het Oude Testament en wordt de God en Vader van onze Heere Jezus Christus niet als Schepper beleden.

De gnostische geschriften hebben het afgelegd tegen de geschriften die nu het Nieuwe Testament vormen, niet om politieke redenen, maar omdat zij *inhoudelijk* inferieur waren. Zij konden niet tot een apostel of één van zijn medewerkers worden herleid. Historische mededelingen zijn óf afwezig óf kennelijk onbetrouwbaar en dat laatste hangt samen met de late ont-

staansdatum. Het optreden van Marcion in de tweede eeuw moet worden gezien als een poging de christelijke kerk van Joodse en oudtestamentische invloeden te zuiveren. Het was een reactie op wat reeds bestond.

De these van Bauer neemt het Nieuwe Testament zelf als bron niet serieus en kan ook niet verklaren waarom al zo spoedig het overgrote deel van de geschriften die de canon van het Nieuwe Testament vormen, in alle delen van de kerk werd aanvaard. Klein-Azië en Griekenland zijn daarin niet later dan Rome. In Galaten 2 spreekt Paulus over 'de pilaren van de gemeente' met wie hij samen hetzelfde evangelie verkondigt. Dat zijn dan Petrus, Johannes en Jacobus, de broer van de Heere. Als we Paulus zelf ook tot deze pilaren rekenen, dan kunnen alle boeken van het Nieuwe Testament aan deze vier personen of mensen in hun directe omgeving worden gerelateerd. Wanneer de kerk van de Romeinse overheid vrijheid van godsdienst ontvangt, is de gnostiek al lang over haar hoogtepunt heen. De kerk heeft nooit de hulp van de overheid nodig gehad deze dwaling te onderdrukken. Overheidsbemoeienissen zijn er als het gaat om de vaststelling van de exacte formuleringen van de Drie-eenheid. Dan is niet de gnostiek het front, maar de zienswijze van de presbyter Arius uit Alexandrië, die Jezus Christus als het hoogste en eerste schepsel zag. Arius ging echter niet uit van andere geschriften dan zijn orthodoxe tegenstanders.

Het getuigenis van het Nieuwe Testament: eenheid in en boven diversiteit

Inhoudelijk vormen de boeken van het Nieuwe Testament een eenheid door de overtuiging dat Jezus Zoon van God en Heere is. Dat betekent dat Hij aan God gelijk is. Het grote wonder is dat Hij, Die aan God gelijk is, als mens op aarde verscheen en zo verzoening en verlossing tot stand bracht. Van de oudste vormen van christendom waarvan wij ons buiten de geschriften van het Nieuwe Testament een beeld kunnen vormen, weten we dat alleen de Joods-christelijke groepering van de Ebionieten de godheid van Jezus afwees. Zij waren hierin overigens bepaald niet representatief voor het Joodse christendom. De Aramese uitroep 'Maranatha' laat zien dat de allereerste christenen Jezus reeds als Heere die gelijk mag worden gesteld met Hem Die Zich in de braambos aan Mozes openbaarde, hebben beleden.

In het Nieuwe Testament vinden we al krachtige waarschuwingen tegen dwaalleer. Voor een deel gaat

het daarbij om dwaalleer van een proto-gnostisch karakter. Wij weten ook dat er in de beginfase van de christelijke kerk een groot meningsverschil is geweest over de vraag of volgelingen van Jezus uit de heidenen aan de gehele mozaïsche wet moesten worden gebonden. In een vroeg stadium kwamen volgens Handelingen 15 'de pilaren van de gemeente' op het zogenaamde apostelconvent tot overeenstemming dat dit niet nodig was. Als wij de brief van Paulus aan de Galaten nog vóór het apostelconvent plaatsen (een visie waaraan ikzelf de voorkeur geef), is aan deze overeenstemming daarna niet meer wezenlijk getornd.

Uitgaande van het Nieuwe Testament zelf laten de schriftelijke bronnen ons zien dat er reeds vanaf 50 na Chr. sprake is van een *normatief* christelijk geloof waarbij de eenheid boven de diversiteit gaat. Dat laatste wordt ook door de toonaangevende nieuwtestamenticus James D.G. Dunn onderschreven. Alleen vult Dunn de eenheid te weinig concreet in. Zo meent Dunn dat de belijdenis van de pre-existentie en godheid van Jezus nog niet bij Paulus wordt gevonden. Wie echter de nieuwtestamentische geschriften leest zoals zij zich aandienen, vindt deze overtuiging daar alom en kan zien dat zij op het onderwijs van Jezus Zelf teruggaat. Uiteraard vinden wij de formuleringen van Chalcedon en Nicea niet in het Nieuwe Testament, maar daarmee is niet aangetoond dat de orthodoxie pas van de vierde eeuw dateert. De vraag is of Nicea en Chalcedon aansluiten bij wat het Nieuwe Testament ons leert en daaraan recht doen. Die vraag mag bevestigend worden beantwoord.

De verklaring voor de bijval met de zienswijze van Bauer

In de Engelssprekende wereld vond de zienswijze van Bauer aanvankelijk nauwelijks ingang. Dat veranderde toen zijn studie in 1971 in het Engels werd vertaald. De Amerikaanse nieuwtestamenticus Bart Ehrmann heeft haar zeer krachtig gepropageerd. De grote aandacht voor deze zienswijze en de bijval daaraan is niet te verklaren uit het onweerlegbare karakter ervan. Integendeel, de argumenten zijn allesbehalve toereikend. Echter, de gedachte achter deze zienswijze dat er niet één maatgevende vorm van christelijk geloof is, sluit naadloos aan bij het postmoderne levensgevoel.

De wetenschappelijke arbeid van Ehrmann illustreert dat wetenschap niet zo vrij is van vooronderstellingen als wel eens wordt beweerd. Bij Ehrmann leidt zijn vooringenomenheid tot een vertekening van de feiten. Hij neemt het Nieuwe Testament zelf niet serieus en evenmin de geschriften van de apostolische vaders uit de periode tussen die van de apostelen en de kerkvaders. In de geschriften van de apostolische vaders worden meerdere geschriften uit het Nieuwe Testament geciteerd of wordt erop gezinspeeld. Dat betekent dat men van het gezaghebbende karakter overtuigd was. Ehrmanns wetenschappelijke arbeid wordt gestempeld door zijn agenda af te rekenen met het orthodoxe christendom. Bij deze agenda past dat het gnostische christendom waarin de heilsfeiten geen rol van betekenis hebben, en waarin Christus als een soort wijsheidsleeraar wordt gezien, hoger wordt aangeslagen dan het christelijke geloof waarvan de nieuwtestamentische geschriften getuigen, terwijl aantoonbaar is dat die ouder zijn dan de gnostische geschriften.

P. de Vries, Waarder

Klassiek Licht (IX)

H. Bavinck, "Gereformeerde Katholiciteit" (1)

Het zesde boek uit de serie *Klassiek Licht*, dat wij onder de aandacht van onze lezers willen brengen, is een bundel artikelen uit de jaren 1888 - 1918 van de hand van de bekende dogmaticus J.H. Bavinck (1854 - 1921), uitgegeven onder de titel *Gereformeerde Katholiciteit*.

In deze bundel zijn zes publicaties opgenomen:

1. "De katholiciteit van christendom en kerk", een rede, uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat aan de Theologische School te Kampen op 18 december 1888.

2. "De zekerheid van het geloof", een verhandeling uit 1901.
3. "De raad van God", een excurs uit deel II van Bavincks *Gereformeerde Dogmatiek*.
4. "Modernisme en orthodoxie", een rede, gehouden bij de overdracht van het rectoraat aan de Vrije Universiteit op 20 oktober 1911.
5. "Het probleem van de oorlog", een artikel uit 1914.
6. "De navolging van Christus en het moderne leven", een artikel uit 1918.

Een keuze als deze – gemaakt door Dr. C. van der Kooij, emeritushoogleraar aan de Vrije Universiteit – heeft uiteraard altijd iets willekeurig, maar het is onte-

genzegeggelijk een bijzonder geslaagde keuze: men leert Bavinck in deze bijdragen uitstekend kennen. Het meest opvallende in deze bundel is m.i. hierin gelegen, dat men bij het lezen van een en ander bij tijd en wijle het gevoel heeft, dat het in onze tijd geschreven is. Zó actueel komt het over.

Herman Bavinck werd op 13 december 1854 geboren in Hoogeveen, waar zijn vader predikant van de Chr. Gereformeerde Kerk was. Na vanaf 1870 het Stedelijk Gymnasium te Zwolle bezocht te hebben, liet de jonge Herman zich in 1873 als student aan de Theologische School te Kampen inschrijven. Een jaar later vertrok hij naar Leiden om er theologie en Semitische talen te gaan studeren. In 1880 promoveerde hij op een dissertatie, getiteld: *De ethiek van Ulrich Zwingli*. Van 1881 tot 1883 was hij Chr. Gereformeerd predikant te Franeker. In 1882 werd hij door de synode van zijn kerken benoemd tot docent in de dogmatiek te Kampen. In 1902 stapte hij, samen met zijn collega Petrus Biesterveld, over naar de Vrije Universiteit.

Bavinck heeft de jaren door in de schaduw van zijn leermeester Abraham Kuyper gestaan. Beiden waren zij levensechte vertegenwoordigers van het *neo-calvinisme*, de vernieuwingsbeweging, die, zoals wij in onze artikelen over Kuypers *Stone Lectures* hebben gezien, "de geestelijke erfenis van het gereformeerd protestantisme vruchtbaar wilde maken voor de moderne tijd" (Van der Kooij). Het is zonneklaar, dat Kuyper, als "de meest creatieve theoloog en visionaire leider" van de beweging veel meer op de voorgrond trad dan Bavinck, maar vraagt men naar de actualiteit van beiden, dan komt men tot de ontdekking, dat, terwijl Kuyper vandaag de dag – zeker in de voormalige, door hem gestichte, Gereformeerde Kerken in Nederland – vrijwel heeft afgedaan, de werken van zijn leerling nog steeds, althans in de rechterflank van de vroegere Hervormde Kerk, gelezen worden.

Vraagt men naar de oorzaak hiervan, dan stuit men allereerst op een opvallend verschil in karakter. Terwijl Kuyper, als de man van de antithese, altijd geharnast ten strijde trok, was Bavinck veel meer een bruggenbouwer. Wanneer men met hem in gesprek raakt, krijgt men de indruk, dat wat D. Chantepie de la Saussaye zegt van Isaïc da Costa: dat "zijn sympathetisch karakter hem punten van aanraking en aansluiting doet vinden bij hetgeen het verst van hem verwijderd is"¹, ook op Bavinck van toepassing is. Breed van blik als hij was, verdiepte hij zich intens in de opvattingen van anderen en wist hij hetgeen hem in hun zienswijze aansprak steeds voluit tot zijn recht te laten komen.²

De breedheid van Bavincks visie komt vooral hierin tot uiting, dat hij zich als geen ander in zijn kringen met het vraagstuk van de verhouding tussen het christelijk geloof en de wereld heeft beziggehouden. Men kan stellen, dat vooral hierin zijn actualiteit gelegen is. En afgezien van de excurs uit zijn dogmatiek – een uiteenzetting over de verkiezing, waarin hij zowel bij het infra- als het supralapsarisme kritische kanttekeningen plaatst – is het dan ook vooral dit item, dat in de artikelen, die in dit deel van *Klassiek Licht* zijn opgenomen, veel aandacht krijgt. Wij worden dit reeds gewaar in zijn rede over "De katholiciteit van Christendom en Kerk", door hem uitgesproken, toen hij pas enkele jaren aan de Theologische School in Kampen verbonden was. "Wie zich", zo horen wij hem hier zeggen, "in de enge kring van een kerkje of conventikel opsluit, kent haar (sc. de katholiciteit der kerk) niet en heeft haar kracht en vertroosting nooit in zijn leven ervaren. Zo iemand doet aan de liefde van de Vader, aan de genade van de Zoon, aan de gemeenschap van de Geest tekort; hij berooft zichzelf van geestelijke schatten die door geen meditatie of vroomheid kunnen worden vergoed, en verarmt zijn ziel. Maar wie uitziet naar buiten over die ontelbare schare heen die uit alle volken, in alle landen en in alle tijden door het bloed van de Zoon is gekocht, wie voelt wat een krachtige versterking het is van het geloof, en wat een wonderbaarlijke vertroosting in het lijden het is dat men zich één weet met heel die strijdende kerk – die van het begin tot het einde van de wereld uit heel het menselijke geslacht vergaderd wordt -, die kan niet eng van hart zijn en die kent blijvende ruimte in zijn binnenste" (29v.). Woorden, waarin wij Bavinck, de ruimhartigheid zelve, ten voeten uit getekend zien.

In zijn opstel "De zekerheid des geloofs" worden wij getroffen door wat hij zegt over de taak van de theologie: "Een theologie moet haar recht en waarheid bewijzen, ja ook op het gebied van de wetenschap, maar meer en sterker nog te midden van de ontzettende werkelijkheid van het leven, aan ziekbed en sterfbed, in ellende en verdriet, in nood en dood, aan het met schuld beladen geweten, aan het naar verzoening en vrede snakkende hart ... Zij moet kunnen zeggen hoe en op welke manier wij van onze schuld verlost kunnen worden, verzoend kunnen worden met God, geduld en hoop kunnen hebben te midden van alle pijn en verdriet, en hoe wij in het aangezicht van de dood stof tot juichen kunnen vinden. Een theologie die zich om al deze dingen niet bekommert en haar tijd en kracht uitsluitend wijdt aan geleerde onderzoeken van kritische en historische aard, is de naam theo-

logie niet waard. En een theoloog die van alle vraagstukken van zijn wetenschap volkomen op de hoogte is, maar bij ziekbed en sterfbed verlegen staat en geen antwoord weet op de vragen van een arm, verloren zondaarshart, is zijn naam en zijn bediening niet waard... De moderne theologie is heus niet bezweken door de wetenschappelijke kracht van haar bestrijders; maar in de praktijk is zij machteloos gebleken, zij heeft het afgelegd bij prediking en huisbezoek, zij kon geen troost bieden in leven en sterven" (74vv.). Een prachtig citaat, waarin kerk en theologie hecht met elkaar verbonden zijn.

Vooral in zijn rede over "Modernisme en orthodoxie" is Bavinck intens met de moderne theologie in gesprek. Breedvoerig gaat hij in op de beschuldiging, in het bijzonder door de Leidse hoogleraar B.D. Eerdmans en de doopsgezinde predikant Dr. C.B. Hylkema geuit, dat het streven van het neocalvinisme om het gereformeerde erfgoed in overeenstemming te brengen met de moderne wereldbeschouwing van halfslachtigheid getuigt en derhalve op niets moet uitlopen. Natuurlijk, het geloof in een genadige en liefdevolle God wordt vandaag de dag veel heftiger bestreden dan in voorgaande eeuwen het geval was. Maar het theologische grondprobleem is hetzelfde gebleven. De natuur geeft

ons geen liefdevolle God te zien. Hoe kan de kerk dan in God als een liefdevolle Vader geloven? Wel, zegt Bavinck, dit geloof stoelt op de Bijbel. Heel de Schrift predikt ons de eenheid van God. De Schepper van hemel en aarde, in wie alle schepselen leven en bewegen en zijn, die onvergelijklijk, onbegrijpelijk, oneindig en eeuwig is, Hij is tevens de Vader van onze Here Jezus Christus en in Hem de Vader van al zijn kinderen. Vandaar, dat schepping en herschepping niet dualistisch gescheiden kunnen worden; de Schrift voegt ze steeds organisch en harmonisch bijeen. Het behoort daarom tot de taak van de theologische wetenschap om deze samenhang op te sporen en aan te wijzen (202v.).

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noten

- 1 *Ernst en Vrede*, Jrg. I, blz. 151.
- 2 Naar aanleiding van zijn rede "Modernisme en Orthodoxie", ontving Bavinck van zijn vriend C. Snouck Hurgronje – bepaald geen geestverwant van hem – een brief (gedateerd 23 oktober 1911), waarin deze schreef: "Gij hebt in hoge mate de gave vanuit den streng begrensden kring, waarin gij leeft, te spreken niet alleen tot geestverwanten in den engeren zijn van het woord" (R. H. Bremmer, *Herman Bavinck als dogmaticus*, blz. 135).

28 mei 2011: de jaarlijkse conferentie

Evenals de laatste jaren is voor de komende conferentie weer de Grote Kerk van Vianen gereserveerd. Ontvangst vanaf 10.00 uur, opening 10.30 uur.

De leiding berust bij ds. G.C. Bergshoef, het orgel zal bespeeld worden door Kees Geluk. De eerste lezing (in de voormiddag) zal worden gehouden door prof. dr. C.P. Veerman. Deze zal spreken over "Adam, waar zijt gij? De plaats van de kerk in de tegenwoordige samenleving." De tweede lezing (in de namiddag) wordt verzorgd door dr. A. Goudriaan en heeft als thema: "Barbaarse of christelijke tijden? Augustinus en de historische omwenteling van zijn dagen." In het begin van de middag, om 13.45 uur, zal de presentatie plaats vinden van twee delen van de serie *Klassiek licht*, die bij het *Nederlands Dagblad* verschijnt onder redactie van dr. K. van Bekkum en prof. dr. H.J. Selderhuis. Het betreft het deel dat door dr. O.W. Dubois is samengesteld uit het werk van dr. Isaac da Costa en het deel met drie geschriften van dr. H.F. Kohlbrugge dat door drs. L.J. Geluk is verzorgd. De sluiting zal om ongeveer 15.45 uur zijn.

Er is weer gelegenheid om voor de lunch gebruik te maken van de broodmaaltijd.

U kunt zich daarvoor opgeven bij mw. G. M. van Ommen-Middelkoop, Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen. Tel 0529-456729. E-mail: gm.v.ommen@kpnplanet.nl.

De kosten voor de broodmaaltijd zijn € 9,50.

U wordt verzocht u op te geven **voor 23 mei a.s.**

Er is ook gelegenheid om onder het genot van een kop koffie of thee de meegebrachte boterham in de kerk te gebruiken. Ieder belangstellende is hartelijk welkom bij deze conferentie of voor een deel daarvan.

Alles onder het beding van Jacobus 4:15